

"כל אדם זקוק למקום שיוכל ללכת אליו ולצאת מדעתו בשלווה" – משבר הקורונה ועליית קרנו של הטבע העירוני

יעל זילברשטיין-ברזידה
יחידת סקרי טבע עירוני, החברה להגנת הטבע

ציטוט מומלץ

26 באפריל, 2020

גיליון אביב 2020 / כרך 11(1) / קורונה וסביבה

נקודת מבט

זילברשטיין-ברזידה י. 2020. "כל אדם זקוק למקום שיוכל ללכת אליו ולצאת מדעתו בשלווה" – משבר הקורונה ועליית קרנו של הטבע העירוני. *אקולוגיה וסביבה* 11(1).

בימי סגר או הגבלות תנועה אחרות, הטבע שאנו פוגשים נמצא בסביבה הקרובה לנו במסגרת מגבלות התנועה (100 או 500 מטר מהבית). מתוך "תחרות צילומים 100 טבע" של החברה להגנת הטבע. מימין למטה, עם כיוון השעון: צופית בוהקת על כליל החורש, ירושלים (צילום: אלעד בן-כנען); חזירי בר בחצר בית בחיפה (צילום: נעמה שפירא); צופית בוהקת בירושלים (צילום: אמיר ספיריה); זחל של תנשמת הבוצין בגבעתיים (צילום: נועה אברהם); שפני סלע בחיפה (צילום: איילה מוסרי); שני צבאים ישראליים בארסוף (צילום: דוד אידלמן).

בכל רחבי העולם וגם בישראל, אנשים ספונים בבתיהם בתקופת המשבר הנוכחית. משבר זה פקד אותנו בעונת האביב, כאשר הטבע בשיאו. בימים כתיקונם ובפרט בחופשות ובסופי השבוע, המוני ישראל גודשים את היערות, השמורות והגנים הלאומיים. מטרתו של מאמר הדעה היא לחדד את חשיבותו של הטבע העירוני בימי חירום אלה, אך גם בימי שגרה, ולתהות אם בעקבות המשבר נזכה לשינוי בתכנון ובניהול של הטבע בערים ובהפנמת חלקו בחוסן העירוני.

בימי סגר או הגבלות תנועה אחרות, הטבע שאנו פוגשים נמצא בסביבת הבית – בחלון, במרפסת, על קירת המבנה, על החזית החמישית, הלא היא הגג, או בגינה הפרטית או המשותפת. כמו כן, ניתן להכיר את הטבע בסביבה הקרובה לנו במסגרת מגבלות התנועה (100 או 500 מטר מהבית). ערכי הטבע יכולים להימצא למשל בשטח טבעי שלא עבר פיתוח, בשטח שנעזב, בשטח לא מרוסס, בשטח ששוזרע בצמחי בר או באתר טבע עירוני מנוהל. רבים מגלים בימים אלה את החשיבות של לראות "ירוק בעיניים", של פריחה עונתית, פרפרים וציוץ

ציפורים ואת החשיבות בפריסה רחבה ומשמעותית של תשתיות טבעיות בערים באופן נגיש לתושבים.

חשוב לזכור כי אוכלוסיות מסוימות נמצאות במצב מעט דומה למצב הנוכחי גם בימי שגרה. למשל מוגבלי תנועה (בין אם קשישים או בעלי מוגבלות פיזית) ותושבים שאינם ניידים בשבתות ובחגים (בין אם שומרי שבת או אנשים ללא רכב בבעלותם). עבור האוכלוסיות הללו אתרי הטבע העירוניים – הטבע הנמצא במרחק נגיעה מהיבט והטבע הנשקף מבעד לחלון, מהמרפסת או מהגג – חשובים בימי שגרה כמו בימי משבר.

"כל אדם זקוק למקום שיוכל ללכת אליו ולצאת מדעתו בשלווה..." כתב אדוארד אבי בספר [5] המצוטט על ידי מדריכי טיולים רבים ורלוונטי מאוד בתקופה זו. בשנים האחרונות נכתב לא מעט על הקשר החיובי בין בריאות התושבים להימצאותם של שטחים טבעיים בערים, והנושא אף נחקר באקדמיה (ראו הרחבה בנושא בגיליון זה [אצל קרן אגאי-ש](#)). אבות תחום התכנון העירוני עסקו בקשר בין הטבע לעיר עוד במאה ה-19. אבנעזר הווארד האנגלי לדוגמה, הגה את רעיון 'עיר הגנים', וכתב כבר בשנת 1902 בספרו *Garden cities of to-morrow* [6] כי אנשים צריכים לגור במקומות שחיי העיר ייפגשו עם הטבע ולא יופרדו ממנו.

ארגון IUCN אף הוציא ב-2014 מדריך לשטחים מוגנים בערים [7], שכלל התייחסות לתפקידים של שטחים מוגנים עירוניים ולקשר בין אובדן בית גדול של חיות הבר למחלות זיהומיות, הזוכה לטענתם לתשומת לב מצד חוקרים מדעיים ואנשי מקצוע בתחום בריאות הציבור.

אתרי הטבע העירוניים המנוהלים בעיר, על המגוון הביולוגי בהם, הם מקלט לנפש עבור תושבים רבים שזוכים להתגורר בקרבתם. תושבים מכל רחבי הארץ מדווחים לקבוצת הפייסבוק של "תצפיות בטבע העירוני עם החברה להגנת הטבע" [3] על ערכי הטבע הנשקפים מחלון/מרפסת/גג ביתם, ועל השמחה שאוחזת בהם לאור מגורים לצד אתרי טבע עירוניים.

לאור ההכרה בחשיבות זו, יצאו יו"ר באמצע אפריל איגוד רופאי בריאות הציבור בישראל ומנכ"לית החברה להגנת הטבע בקריאה לאפשר יציאה לטבע ולפארקים העירוניים, תוך שמירה על מרחק פיזי בין השוהים בהם [4].

מימין למטה, עם כיוון השעון: חורשה לא מרוססת ליד הבית, חוטמית זיפנית (זרועה) על דרך בני אפרים וטבע עירוני – שכונת מעוז אביב, תל-אביב (צילום: יעל זילברשטיין-ברזידה); זבובי רחפן בהדווגות ומושית השבע בגבעתיים (צילום: נועה אבהר, תחרות צילומים 100 טבע); פרגים בפרדס חנה-כרכור (צילום: יונית צדוק, תחרות צילומים 100 טבע). "אתרי הטבע העירוניים המנוהלים בעיר, על המגוון הביולוגי בהם, הם מקלט לנפש עבור

תושבים רבים שזוכים להתגורר בקרבתם"

מהמשרד הנוכחי ניתן ללמוד כי מקבלי ההחלטות בממשלה ובמשרד הבריאות אינם מפנימים די הצורך את החשיבות של היציאה לטבע עבור בריאות הציבור. העדיפות לחזרה לשגרה ניתנת למקומות עבודה שמייצרים הכנסות, גם אם פוטנציאל ההדבקה בהם גבוה מזה שבשהייה במרחב הפתוח. נכון לאמצע אפריל, 93% מהדו"חות שניתנו בישראל על הפרות של תקנות לשעות החירום (מתוך מעל 41,000 דו"חות) היו על שהייה במרחב ציבורי או במקום אסור^[1]; דבר המצביע, ככל הנראה, על סדרי העדיפויות של הציבור.

האם נצמח מהמשרד הנוכחי **נרחיב את תכנון רשת אתרי טבע בכל ערי ישראל?** ימים יגידו. אבל אין ספק שכל מי שחי בעיר ופוגש ערכי טבע בימים קשים אלה, מעריך את הפריחה האביבית בעיר, את הפרפרים והציפורים הנמשכות אליה, ואולי לא שוקל פרבור וחיים בכפר, שכידוע פוגעים בסביבה יותר מחיי העיר ומכלים שטח טבעי באיכות ובהיקף נרחב. **האם נהיה עדים לעליית הפרבור לנוכח משבר הקורונה?** (בדבר פגיעה אפשרית בשטחים פתוחים בעקבות המגפה ראו בגיליון זה [אצל דני ברויטמן](#)) או שאולי נבחין בדרישה מוגברת ומשמעותית של תושבים לטבע בעיר? המשבר שאנו חווים כרגע, מחדד ביתר שאת את השיקולים של כל אחד מאיתנו לבחירת מקום מגוריו, ואולי ישכנע את הציבור לדרוש ממקבלי ההחלטות ומאנשי המקצוע ברשויות המקומיות תכנון וניהול של אתרי הטבע העירוניים והגדלת המגוון הביולוגי בעיר. אין ספק שמצבים קיצוניים הם זמן טוב "להחליף דיסקט" בחשיבה ובקידום תכנון לחוסן עירוני המבוסס על התשתיות הטבעיות של כל עיר ועיר.

משבר הקורונה מגיע אחרי משבר שהרשויות המקומיות חוו בחורף האחרון בטיפול בנגר עירוני. אולי משברים אלה יגרמו למערכת התכנון הארצית והמקומית להפנים שהתשתיות הטבעיות בעיר הן השכפ"ץ שמגן על תושבי הערים ומספק להם את מרווח התמרון כדי להתמודד עם נזקי משבר האקלים ועם מגפות, וכי הן תורמות משמעותית לאיכות חייהם. הגיע הזמן לפעולות משמעותיות בנושא בדמות תכנון רשת אתרי טבע עירוניים, תוכניות לניהול, לטיפוח ולפיתוח הטבע העירוני, הפעלת אקולוגים עירוניים והשלמת בסיס המידע, עבור ערים שטרם ערכו זאת.

בעשור האחרון הוכנה תשתית של מסד הנתונים הארצי לטבע עירוני^[2] במימון ובסיוע של המשרד להגנת הסביבה ורשויות מקומיות רבות, והכול מוכן להטמעת הנתונים לכדי פעולות שמירת טבע עירוני בקנה מידה נרחב. התחלות רבות כבר קיימות בשטח, אבל אין עדיין תוכניות ושיתופי פעולה בקנה מידה גדול, ועדיין לא רואים הטמעה משמעותית של התשתיות הטבעיות בתהליכי תכנון וניהול בערי ישראל.

מקורות

1. דוברוביצקי ל. 2020. [היקף קנסות הקורונה הוכפל תוך שבוע: הגיע ל-21 מיליון שקל. כלכליסט](#). 13 באפריל.
2. החברה להגנת הטבע. [מפת סקרי טבע עירוני](#).
3. החברה להגנת הטבע. [תצפיות בטבע העירוני עם החברה להגנת הטבע](#).
4. כרמלי ג. 2020. קריאה לממשלה לאפשר לציבור לחזור לטייל בטבע: "חלק מהחוסן הלאומי". *Ynet*, אפריל 16.
5. Abbey E. 1977. The journey home: Some words in the defense of the American West. Dutton: New York.
6. Howard E. 1902. Garden cities of to-morrow, 2nd ed. London: S. Sonnenschein & Co. 1902. Reprint 2008. Forgotten Books.
7. Trzyna T, Edmiston JT, Hyman G, et al. 2014. Urban protected areas – Profiles and best practice guidelines. Best practice protected area guidelines, Series No. 22. Gland (Switzerland): IUCN.